

Republika

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Film 1](#)
- [Film 2](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Piotr Szubarczyk, *Naczelnik*, „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej” 2008, t. 5-6.
- Źródło: *Materiały do nauk administracyjnych / Francja 1789–1814*, dostępny w internecie: pl.wikibooks.org [dostęp 5.10.2020 r.].
- Źródło: Grzegorz Haber, *Chile pod rządami Pinocheta. Latynoamerykańskie doświadczenia z neoliberalnym modelem rozwoju*, „Zeszyty Naukowe WSTiE” 2017, nr 2, t. 12, s. 172.
- Źródło: Mariusz Gwardecki, *Organizacja ustrojowa republikańskiego Rzymu*, 26.11.2018 r., dostępny w internecie: historykon.pl [dostęp 5.01.2020 r.].

Źródło: Alexas_Fotos, domena publiczna.

Materiał jest częścią serii „**Inne spojrzenie**”.

Republika to forma rządów oparta na umowie społecznej między rządzącym wybieranym przez społeczeństwo a wybierającymi obywatelami. Zgodnie ze starożytnym źródłosłowem obywatele republiki byli współodpowiedzialni za dobro wspólne, czyli państwo i jego pomyślność. Ta forma rządów narodziła się w starożytnym Rzymie, kiedy po okresie surowych i okrutnych rządów królów etruskich (zwłaszcza Tarkwiniusza Pysznego) świadoma (i bogatsza) część obywateli wzięła władzę we własne ręce. Stworzyła system rządów opartych na kolegialnych i kadencyjnych urzędnikach wybieranych przez pełnoprawnych obywateli. W średniowieczu powstawały republiki miejskie, zwłaszcza na terenie Włoch, w których rody mieszczańskie sprawowały władzę, oddając ją w ręce swoich przedstawicieli. W okresie nowożytnym republiki powstawały w wyniku rewolucji, podobnie jak w starożytnym Rzymie – po obaleniu monarchii, najczęściej bardzo mocno ograniczających prawa jednostki.

Twoje cele

- Wyjaśnisz zasady funkcjonowania republiki.
- Ocenisz powody zmian systemu politycznego na republikański.
- Scharakteryzujesz demokratyczne i niedemokratyczne modele republikańskie.

Przeczytaj

Czym jest republika?

To forma państwa, której cechą charakterystyczną jest skupienie najwyższej władzy w rękach organu (jednoosobowego lub kolegiального) powoływanego na określony czas.

We współczesnych państwach republikańskich prezydent stoi na czele władzy wykonawczej, ale w zależności od modelu państwa demokratycznego jego prerogatywy ograniczają się do funkcji mediatora i rozjemcy (w demokracji parlamentarnej) lub pełni on równocześnie funkcję premiera (w modelu prezydenckim).

Republika jako współczesny system polityczny

Republika jako forma państwa stała się modna w okresie tworzenia kapitalistycznego typu państwa. Przyjęło ją wiele państw europejskich, amerykańskich oraz duża liczba państw afrykańskich i azjatyckich. Formę republiki przybierały nie tylko państwa demokratyczne, ale także autorytarne i totalitarne, do których można zaliczyć faszystowskie Niemcy (1933–1945) i Chile (1975–1988). Republika to forma państwa (rządu), w której głowa państwa (jednoosobowa albo kolegialna) wyłaniana jest na określony czas w drodze wyboru przez ogół obywateli (**suwerenem** politycznym w republice jest cały naród) lub przez specjalne kolegium wyborcze. Zazwyczaj na czele republiki stoi prezydent jako głowa państwa, która może dysponować różnym zakresem uprawnień (prerogatyw). Republiki można więc podzielić na **prezydenckie** z silnym prezydentem, dla których pierwowzorem są Stany Zjednoczone, oraz **parlamentarne**, w których głowa państwa pełni jedynie funkcje reprezentacyjne.

Zasady republiki

Do najbardziej charakterystycznych wyznaczników republiki zaliczamy następujące zasady (z tym zastrzeżeniem, że nie we wszystkich rodzajach republik obowiązują lub obowiązywały):

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Czy podział na monarchie i republiki wciąż jest aktualny?

Podział państw na monarchie i republiki odnosi się bardziej do zewnętrznego obrazu struktury władzy państwowej niż do mechanizmów rządzenia. Istnieją więc różne powiązania między głównymi podmiotami rządzenia i współzależności w procesie

decyzyjnym. Wyróżnić można cztery rodzaje relacji między głównymi podmiotami rządzenia:

Przewaga władzy ustawodawczej

1

Przejawia się zwierzchnością nad kolegialną władzą wykonawczą. Cechą charakterystyczną jest tu również rozbudowanie różnych form demokracji bezpośredniej. Przykład może stanowić republikańska Szwajcaria, w której rząd występuje jako komitet wykonawczy parlamentu. W systemie tym negatywne stanowisko parlamentu wobec polityki władzy wykonawczej nie dymisjonuje rządu, ale zmusza go do zmian działania określonych przez parlament. Władza wykonawcza jest pod stałą kontrolą parlamentu. We wzajemnych stosunkach między naczelnymi organami władzy państwowej przeważają elementy pragmatyczne.

2

Równowaga władzy ustawodawczej i wykonawczej

Przejawia się tym, że występuje w niej wzajemny wpływ jednej na drugą (i odwrotnie) w celu korygowania zachowań we wzajemnych stosunkach. Ma to zapewnić z jednej strony prawa rządu do rozwiązania parlamentu, z drugiej – prawo parlamentu do obalenia rządu (wotum nieufności). Głowa państwa zachowuje tu swoistą neutralność i nie odpowiada politycznie (jest czynnikiem koordynacyjnym). Rząd ma prawo inicjatywy ustawodawczej, ale może być pociągnięty do odpowiedzialności politycznej i konstytucyjnej przez parlament (jest to charakterystyczne dla wzajemnych

stosunków organów władzy państwowej kształtowanych w Wielkiej Brytanii).

3

Rozdział władzy ustawodawczej od władzy wykonawczej

Jest rozwiązaniem, w którym nie traci się niepotrzebnie energii w zachowaniach politycznych. Obie władze pochodzą z wyborów powszechnych, a w stosunkach między nimi nie występują kwestie wotum zaufania, rozwiązania parlamentu, skracania kadencji oraz odpowiedzialności politycznej. Władza ustawodawcza zajmuje się prawodawstwem, a władza wykonawcza – wykonawstwem. Prezydent stanowi tutaj organ jednoosobowy i wybieralny oraz władzę wykonawczą. Wszystkie wymienione organy pełnią określone funkcje państwowe wynikające z zakresu ich działań i kompetencji. Ten model prezydentury charakterystyczny jest przede wszystkim dla Stanów Zjednoczonych.

4

System totalitarny o charakterze republikańskim

Stworzony jest dla władzy jednej lub grupy osób, które zyskały możliwość rządzenia, wykorzystując istniejące formalnie instytucje demokratyczne (np. Adolf Hitler w Niemczech) lub w drodze nielegalnej (np. Augusto Pinochet w Chile). Władza, której głównym atrybutem jest siła i stosowanie terroru, nie uznaje instytucji parlamentarnych, a jeżeli już są – to traktuje je jako zamaskowanie totalitarnego systemu władzy. Jest to pewien stan faktyczny w ramach formalnie demokratycznego statusu konstytucyjnego.

Podział na monarchie i republiki jest z natury bardzo ogólny. Współczesne systemy polityczne dążą z kolei do bardziej szczegółowych podziałów opartych na większej liczbie elementów ustrojowych. Jednak te podziały: ogólny – monarchie i republiki – oraz szczegółowy (system rządzenia) wzajemnie się uzupełniają.

Słownik

monarchia parlamentarna

forma rządów lub ustrój polityczny, w którym to monarcha jest głową państwa, a jego kompetencje są ograniczone przepisami prawa na rzecz parlamentu

republika

(z łac. *res publica* – rzecz wspólna, publiczna); forma państwa (rządu), w której głowa państwa (jednoosobowa albo kolegialna) wyłaniana jest na określony czas w drodze wyboru przez ogół obywateli (suwerenem politycznym w republice jest cały naród) lub przez specjalne kolegium wyborcze

suweren

podmiot sprawujący niezależną władzę zwierzchnią

Film 1

Polecenie 1

Zapoznaj się z wypowiedzią dr. Krzysztofa Kowaluka i wykonaj ćwiczenia.

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/DViUDVD88>

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Film nawiązujący do treści materiału: Republika według Cyserona.

Ćwiczenie 1

Wskaż, które stwierdzenia określają rolę głowy państwa w ustroju republikańskim.

☐ Głowa państwa pełni wiele formalnych i często ceremonialnych funkcji.

☐ Głowa państwa ma przywileje osobiste.

☐ Głowa państwa pełni funkcję reprezentanta państwa.

☐ Funkcja głowy państwa jest dziedziczna.

Ćwiczenie 2

Zdecyduj, które stwierdzenia są prawdziwe, a które fałszywe.

Stwierdzenie	Prawda	Fałsz
Republika jako forma państwa stała się popularna w okresie tworzenia kapitalistycznego typu państwa.	☐	☐
Republiki można podzielić na prezydenckie oraz parlamentarne.	☐	☐
Formę republiki przybierały tylko państwa demokratyczne.	☐	☐
W każdym państwie o ustroju republiki uprawnienia prezydenta są identyczne.	☐	☐

Zapoznaj się z tekstem i wykonaj ćwiczenie.

((Piotr Szubarczyk

Naczelnik

W sierpniu (...) po raz drugi sformował rząd. Kontynuował jednocześnie swą walkę z parlamentem, który uważał za siłę destrukcyjną w Polsce. Miał nawet powiedzieć: „Konstytucja mówi tylko o nietykalności sądowej; wszystko inne, panie pośle, jest tykalne!”. Jak powiedział, tak zrobił. Po rozwiązaniu przez prezydenta parlamentu, przestał działać immunitet poselski. Minister spraw wewnętrznych nakazał aresztowanie i osadzenie w twierdzy brzeskiej wielu znanych postaci polskiego życia politycznego, m.in. Wincentego Witosa, Norberta Barlickiego, Wojciecha Korfatego, Karola Popiela i innych. Wbrew temu, co się powszechnie sądzi, społeczeństwo zaakceptowało ten niewątpliwie bezprawny akt, ponieważ w wyborach parlamentarnych (...) ugrupowania, związane z ruchem sanacji, otrzymały zdecydowaną większość.

Źródło: Piotr Szubarczyk, *Naczelnik*, „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej” 2008, t. 5-6.

Rozstrzygnij, czy Polska w opisanym okresie była republiką. Uzasadnij swoje zdanie.

Rozstrzygnięcie:

tak

Uzasadnienie:

Zapoznaj się z tekstem źródłowym i wykonaj ćwiczenie.

((Mariusz Gwardecki

Organizacja ustrojowa republikańskiego Rzymu

Omawianie urzędów rzymskiej republiki zacznę od wymienienia zasad, według których obsadzano urzędy. Zasada wybieralności (*creatio*) odnosiła się do wybierania urzędników przez zgromadzenia ludowe centurialne lub tribusowe. Wyjątek stanowili dyktator i magister equitum, którzy byli mianowani. Według zasady odpowiedzialności, wszyscy urzędnicy oprócz dyktatora i cenzorów byli odpowiedzialni przed zgromadzeniami ludowymi. Zasada kadencyjności przewidywała sprawowanie urzędu w wyznaczonym czasie. Zgodnie z zasadą bezpłatności urzędy miały charakter wyłącznie honorowy. Zasada kolegialności (*collegialitas*) dotyczyła tzw. „koleżeństwa” na urzędzie, co oznacza, że powoływano co najmniej dwóch urzędników, każdy z nich miał pełnię władzy i prawo sprzeciwu wobec decyzji pozostałych (*ius intercessionis*). Zgłoszenie sprzeciwu oznaczało uchylenie decyzji. Zasada ta nie dotyczyła urzędu dyktatora i pretora do 242 r. p.n.e. Około roku 342 p.n.e. wprowadzano zasadę niepołączalności, która zabraniała równoczesnego piastowania urzędów.

Źródło: Mariusz Gwardecki, *Organizacja ustrojowa republikańskiego Rzymu*, 26.11.2018 r., dostępny w internecie: historykon.pl [dostęp 5.01.2020 r.].

Wskaż, jakie gwarancje prawne chroniły obywateli rzymskich przed dążeniami urzędników do jedynowładztwa.

Film 2

Polecenie 1

Zapoznaj się z filmem. Wskaż podobieństwa i różnice między współczesnymi i historycznymi republikami.

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/D19SVEarH>

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Film nawiązujący do treści materiału: Jaka powinna być republika?

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Wskaż, które stwierdzenia można przyporządkować do najbardziej charakterystycznych wyznaczników republiki.

☐ Głowa państwa ponosi polityczną i prawną odpowiedzialność za swoją działalność.

☐ Władza w państwie pochodzi z demokratycznych wyborów.

☐ Legislatywa, egzekutywa i wymiar sprawiedliwości są od siebie w pełni zależne.

☐ Organy władzy publicznej wybierane są na określony czas (kadencję).

Ćwiczenie 2

Zapoznaj się z mapą i wykonaj ćwiczenie.

Kraj: I

Wartość: 0

Kraj: II

Wartość: 0

Kraj: III

Wartość: 0

Kraj: IV

Wartość: 0

Kraj: V

Wartość: 0

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Spośród zaznaczonych wskaż te państwa, które są republikami. Napisz ich pełne nazwy.

Zapoznaj się z tekstem i wykonaj ćwiczenie.

“ *Materiały do nauk administracyjnych / Francja 1789–1814* ”

Wykonywanie funkcji **władzy ustawodawczej** powierzono **Ciału Ustawodawczemu**. Kadencja tego jednoizbowego parlamentu miała trwać tylko rok a deputowani mieli być wybierani w wyborach równych, jawnych i kolektywnych (tj. przez obywateli zebranych na zgromadzeniach pierwsiastkowych. Dodatkowo cenzus wieku obniżono do 21 lat. Jak widać były to dość oryginalne rozwiązania.

Władzę wykonawczą miała spełniać **Rada Wykonawcza**, tj. kolegialny rząd republiki powoływany przez Ciało Ustawodawcze spośród kandydatów przedstawionych przez zgromadzenia pierwsiastkowe. Rada miała stanowić jedynie „ramię wykonawcze” parlamentu. Kadencja członków Rady miała wynosić tylko 2 lata. Sama Rada liczyć miała 24 członków, a co roku miała ustępować połowa z nich.

Źródło: *Materiały do nauk administracyjnych / Francja 1789–1814*, dostępny w internecie: pl.wikibooks.org [dostęp 5.10.2020 r.].

Zaznacz, które stwierdzenia są prawdziwe, a które fałszywe.

Stwierdzenie	Prawda	Fałsz
W konstytucji jakobińskiej wprowadzono zasady demokratycznej republiki.	☐	☐
Kolegialny rząd, który został wprowadzony w konstytucji jakobińskiej, mógł składać się wyłącznie z przedstawicieli arystokracji.	☐	☐
W konstytucji jakobińskiej władza suwerenna należała do obywateli płci męskiej, którzy ukończyli 21. rok życia.	☐	☐

Stwierdzenie	Prawda	Fałsz
Decyzję o składzie władzy wykonawczej podejmowano w wyborach powszechnych.	☐	☐

Zapoznaj się z tekstem i wykonaj ćwiczenie.

((Grzegorz Haber

Chile pod rządami Pinocheta. Latynoamerykańskie doświadczenia z neoliberalnym modelem rozwoju

W kontekście społecznym niezwykle rolę odgrywał strach i nieustanne poczucie zagrożenia. Powstała specjalna kategoria społeczna tzw. *desaparecidos* (w dosłownym tłumaczeniu *zniknięci*), czyli osoby zaginione. Jak wcześniej zostało wspomniane, ich liczba oficjalnie została oszacowana na tysiąc osób. Nie liczba jednakże jest tu najważniejsza, a mechanizm psychologiczny, który został uruchomiony w społeczeństwie. Podobny proces, lecz na większą skalę, miał miejsce kilka lat później w Argentynie, gdzie ówczesna junta skorzystała z doświadczeń chilijskich. W obu krajach życie przeciwników politycznych nie miało większej wartości, więc nie zważano także na los ich rodzin, które żyły nadzieją, iż bliscy wkrótce wrócą do domu. Dlatego też termin *desaparecidos* dobrze oddaje kontekst sytuacji

Źródło: Grzegorz Haber, *Chile pod rządami Pinocheta. Latynoamerykańskie doświadczenia z neoliberalnym modelem rozwoju*, „Zeszyty Naukowe WSTiE” 2017, nr 2, t. 12, s. 172.

Rozstrzygnij, czy Chile w okresie rządów Augusta Pinocheta można uznać za republikę działającą na podstawie i w granicach prawa.

Rozstrzygnięcie:

Uzasadnienie:

Dla nauczyciela

Autorka: Anna Wąsiel-Alberska

Przedmiot: wiedza o społeczeństwie

Temat: Różne spojrzenia na republikański system rządów

Grupa docelowa: III etap edukacyjny, liceum, technikum, zakres rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres rozszerzony

VIII. Modele sprawowania władzy.

Uczeń:

2) analizuje sposób wyboru i charakteryzuje formę (jednoosobowa lub kolegialna) głowy państwa we współczesnych republikach; odróżnia prerogatywy Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej od innych jego uprawnień;

4) charakteryzuje systemy polityczne oparte na współpracy legislatywy i egzekutywy – parlamentarno-gabinetowy (na przykładzie Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej) i kanclerski (na przykładzie Republiki Federalnej Niemiec); wykazuje, że elementy tych systemów obowiązują w Rzeczypospolitej Polskiej.

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje obywatelskie.

Cele operacyjne:

Uczeń:

- wyjaśnia zasady funkcjonowania republiki;
- ocenia powody zmian systemu politycznego na republikański;
- charakteryzuje demokratyczne i niedemokratyczne modele republikańskie.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;

- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- burza mózgów;
- puzzle;
- dyskusja
- prezentacja.

Formy zajęć:

- praca indywidualna;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami i dostępem do internetu, słuchawki;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg zajęć:

Przed lekcją:

Klasa zostaje podzielona na równoliczne grupy. Każda z nich dostaje jako zadanie przygotowanie krótkiej prezentacji na temat powstania i charakterystyki Republiki Rzymskiej, jednej ze średniowiecznych republik miejskich, I Republiki Francuskiej oraz jednej z republik niedemokratycznych z dwudziestolecia międzywojennego. Uczniowie korzystają z dostępnych źródeł i zasobów internetowych.

Faza wstępna

1. Przedstawienie tematu i celów zajęć.
2. Burza mózgów. Uczniowie proszeni są o wspólne stworzenie definicji pojęcia *republika*. Pomysły zapisywane są przez chętną osobę na tablicy. W kilku punktach zostają sformułowane najważniejsze cechy tego systemu.

Faza realizacyjna

1. Uczniowie dzielą się na grupy tak, aby w każdej z grup znalazł się przedstawiciel jednej z grup pierwotnych. Uczniowie wymieniają się wiedzą zdobytą w grupach pierwotnych.
2. Praca z filmem 1. Uczniowie po zapoznaniu się z materiałem dyskutują o tym, co zachowało się do dziś z modelu republiki stworzonego przez Cyncerona.

3. Praca z filmem 2. Zespół klasowy po zapoznaniu się z materiałem wymienia się swoimi spostrzeżeniami na temat tego, jaka powinna być republika.

4. Następnie uczniowie w parach wykonują ćwiczenia interaktywne wskazane przez nauczyciela. Wspólne omówienie odpowiedzi.

Faza podsumowująca

1. Chętne osoby wskazują na cechy republik, które omówiono w grupie na początku fazy realizacyjnej, i porównują je z definicją znajdującą się na tablicy.

2. Uczniowie dyskutują na temat roli świadomego obywatela w republice i jego wpływu na sposób sprawowania władzy, porównując poziom zaangażowania w sprawy publiczne jednostki w republikach demokratycznych i niedemokratycznych.

3. Wybrana osoba podsumowuje dyskusję, sporządzając tabelkę na tablicy.

Praca domowa:

Scharakteryzuj okoliczności powstania i sposób sprawowania władzy w jednej z republik, innej niż prezentowane podczas lekcji.

Materiały pomocnicze:

Jan Baszkiewicz, *Powszechna historia ustrojów państwowych*, Kraków 2001.

Mariusz Gwardecki, *Organizacja ustrojowa republikańskiego Rzymu*, historykon.pl.

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimedium:

Filmy mogą stać się podsumowaniem burzy mózgów i przyczynkiem do stworzenia definicji pojęcia *republika* lub inspiracją do stworzenia prezentacji multimedialnych.